

MARIAN JELIŃSKI, Fundacja Skansenu Przeszczelarskiego
<https://orcid.org/0009-0003-6708-3074>
jelinski3@interia.eu

SZATY LITURGICZNE Z ELEMENTAMI HAFTU KASZUBSKIEGO SZKOŁY ŻUKOWSKIEJ

STRESZCZENIE: Wśród szat liturgicznych z ręcznym haftem kaszubskim szkoły żukowskiej najczęściej odnotowano stuły i komże. Stwierdzono też ornaty i dalmatyki z tym haftem. Aktualna sytuacja w tej materii w kościołach rzymskokatolickich wymaga dalszych badań.

SŁOWA KLUCZOWE: szata, liturgiczna, haft, kaszubski, Żukowo.

LITURGICAL VESTMENTS FEATURING ELEMENTS OF KASHUBIAN EMBROIDERY FROM THE ŻUKOWO SCHOOL

ABSTRACT: Among the liturgical vestments featuring hand-embroidery in the Kashubian style of the Żukowo school, stoles and surplices were the most commonly recorded items. Chasubles and dalmatics featuring this embroidery were also identified. The current situation in this regard within Roman Catholic churches requires further research.

KEYWORDS: liturgical vestment, embroidery, Kashubian, Żukowo.

Translated by Joanna Szczepańska-Włoch

Wstęp

Haftem kaszubskim szkoły żukowskiej interesowało się wielu autorów¹. Elementy haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej na Pomorzu Gdańskim pojawiały się w kościołach rzymskokatolickich dawniej – w dużej mierze – dzięki zakonowi norbertanek w Żukowie. Ciekawa informacja związana z haftami wykonywanymi przez Norbertanki pochodzi z 1963 r., a jej Autor pisze: „Kontynuację dawnej specjalności

¹ W. Błażkowski, *Hafty regionalne na Pomorzu Gdańskim*, Gdańsk [etc.] 1983; A. Grzędzicki, *Żukowo*, Gdańsk 1989; M. Jeliński, *Haft kaszubski szkoły żukowskiej – przeszłość i współczesność: materiały monograficzne*, Gdynia 2006.

Żukowa – artystycznego hafciarstwa prowadzą dwie siostry Kaszubki – Zofia i Jadwiga Ptach, których piękne wyroby cieszą się ogromnym powodzeniem i uznaniem społeczeństwa”². Etnograf uważał, że osiągnęły one „nader wysoki poziom w swoim hafcie”³. Znany historyk publikując kopię listu Z. Ptach z 1968 r. napisał o nich, że: „rozślały za życia żukowską szkołę haftu kaszubskiego”⁴. O szatach liturgicznych wyhaftowanych przez Franciszkę Majkowską oraz żukowskie hafciarki Zofię i Jadwigę Ptach, w których odprawili Mszę św. księża: Franciszek Grucza wraz z Józefem Bigusem, napisał Autor z Żukowa⁵. Stanowiły one cenne zbiory Izby Haftu Kaszubskiego w tym mieście. Trzeba nadmienić, że w 2015 r. hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej zostało wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁶. Rada Miejska w Żukowie podkreśliła znaczenie haftu i wspiera wpis hafciarstwa kaszubskiego tej szkoły na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego UNESCO⁷. Autor książki pt. Żukowo, który przeprowadził wywiad z Jadwigą Ptach (†1968)⁸ napisał, że siostry Ptach na zamówienie kurii biskupiej w Pelplinie wykonały hafty dla papieży Jana XXIII i Pawła VI⁹. Mogło to być związane z obecnością biskupa K. J. Kowalskiego w 1965 r. w Rzymie na soborze¹⁰, a także zbliżającą się koronacją sianowskiej figury Matki Boskiej na Królową Kaszub. W dawniej-

² F. M a m u s z k a, *Zespoły zabytkowe Żukowa i Kartuz*, „Jantarowe Szlaki”, R. VI, 1963, nr 9-10, s. 10.

³ W. B ł a s z k o w s k i, *Hafty regionalne*, s. 35.

⁴ J. B o r z y s z k o w s k i, *Pro memoria Izabella Trojanowska (1929-1995)*, Gdańsk-Wejherowo 2015, s. 484.

⁵ Por. K. B a ń c z y k, *Rocznica Żukowskiego Partu*, „Pomerania”, 1992, nr 2, s. 38.

⁶ Por. Anonim, *Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej* https://web.archive.org/web/20191210202007/http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ (15.04.2025); *Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego: krajowy rejestr dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, red. K. S a d o w s k a - M a z u r, Warszawa 2020, s. 22.

⁷ Por. M. J e l i ń s k i, *Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej / Kaszëbscë wëszniawanie żukòwszczégò sztëtu z Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, „Kartuskie Zeszyty Muzealne” 2021, nr 6, s. 18 https://www.muzeum-kaszubskie.pl/images/zeszyty/KZM_6_15_12.pdf (15.04.2025); Oświadczenie Rady Miejskiej w Żukowie z dnia 30 czerwca 2016 r.

⁸ Por. M. J e l i ń s k i, *Haft*, s. 40.

⁹ Por. A. G r z ę d z i c k i, *Żukowo*, s. 66.

¹⁰ Por. E. P r y c z k o w s k i, *Świńowskò nasza Matinkò. Dzieje parafii i sanktuarium oraz cuda Królowej Kaszub*, Banino 2016, s. 203.

szych badań stwierdzono, że: „Okolo 94 procent respondentów uznało kaszubskie pieśni, hafty itp. za cechy odróżniające Kaszubów od innych grup ludności w Polsce, wydaje się, że świadomość tych różnic w ostatnich latach wyraźnie wzrasta w związku z coraz większym upowszechnieniem się na Kaszubach hafciarstwa...”¹¹.

Stan badań

Prezentowany artykuł jest podsumowaniem wstępnego etapu badań. Wykorzystano w nim fotografie, filmy i dane zawarte w dostępnej literaturze etnograficznej, muzealnej oraz Internecie. Dotyczą one głównie osób, które odeszły z tego świata. Przeprowadzono też wywiady.

W albumie pt. „Parafia Sianowo”¹² jest czarno-białe zdjęcie, a na nim m.in. dwóch księży w dalmatykach (szatach liturgicznych diakona)¹³ wykonanych zapewne przez siostry Ptach z Żukowa. W opisie fotografii jest zapis: „Rok 1966 – koronacja sianowskiej figury na Królową Kaszub”. Biskupowi K. J. Kowalskiemu towarzyszyli wtedy ks. J. Bigus i ks. F. Grucza¹⁴, którzy uprzednio założyli dalmatyki. Warto dodać, że ci dwaj księża byli więźniami obozów koncentracyjnych¹⁵. Nadzór nad przygotowaniem szat liturgicznych w 1966 r. miał wikariusz sianowski ks. G. Kaczyński¹⁶. Dalmatyka wykonana przez siostry Ptach jest stosunkowo dobrze widoczna na mniejszej kolorowej fotografii w publikacji krajowej¹⁷ i w większej zagranicznej¹⁸. Na niej widocznych jest siedem kolorów, a zatem: niebieski (w trzech odcieniach), zielony, żółty, czerwony oraz czarny, a także wiele elementów haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej – m.in.: nieco zmodyfikowany owoc granatu/brzód granatu, goździk/granôtko, tulipany/tělpě, liście dębu/lěste dābu, listki,

¹¹ *Kaszubi: Monografia socjologiczna*, red. M. Latošek, Rzeszów 1990, s. 216.

¹² Por. H. Bulczak, *Parafia Sianowo*, Kartuzy 2016, s. 103.

¹³ Por. R. Berger, *Mały słownik liturgiczny*, Poznań 1990, s. 35.

¹⁴ Por. H. Bulczak, *Parafia*, s. 104.

¹⁵ Por. E. Pryczkowski, *Leksykon Ziemi Żukowskiej*, Banino-Żukowo 2012, s. 14 i s. 30.

¹⁶ Por. E. Pryczkowski, *Świńnowskô*, s. 205.

¹⁷ M. Jeliński, *Haft*, kolorowa wkładka z fotografiami I.

¹⁸ D. M. Shulist, *Discovering Kashubia Europe: the fatherland of my Kashubian ancestors/Ôdkrëwającë Èuropejszczë Kaszëbë: taczëzna mòjich kaszëbszczich prastarków*, Ottawa 2018, s. 89.

margareta/malbrónka, koniczyńki/koniczenczi, niezapominajki/niezabôtczy, pawie oczka/pawie òczka, wąsy/wąsë, wisienki/wiszcenci, zmodyfikowane gwiazdy (haft), bratek/macyszka, asparagus i inne¹⁹.

Na plakacie do filmu pt. „Kaszëbë” z 1970 r. ksiądz – na ambonie dawnego typu²⁰ – ma haft kaszubski na rękawie komży. Mało widoczna jest jednak założona przez niego stuła z haftem szkoły żukowskiej. Łatwo ją zauważyć w samym filmie pt. „Kaszëbë”, którego reżyserem był Ryszard Ber²¹. W rolę filmowego księdza wcielił się ks. Władysław Szulist, który był kaszubskim historykiem, znanym również w Kanadzie²². Współautorką stuły widocznej na filmie pt. „Kaszëbë” jest zapewne Zofia Ptach (ur. 1896 – †1970)²³. Papież Jan Paweł II miał podczas podróży apostołskiej w Gdyni w 1987 r. oryginalną stułę z haftem kaszubskim i w niej przemówił do Kaszubów²⁴. Stuła arcybiskupa Tadeusza Gocłowskiego w Wejherowie w 1999 r. widoczna na kolorowej fotografii ma znaczne rozmiary. Łatwo zatem zauważyć na niej haft kaszubski²⁵.

Spodnią szatą liturgiczną wykonaną z białego materiału jest alba²⁶, która bywa ozdobiona haftem. Na stronie tytułowej książki pt. „Kaszuby a Gdańsk, Sianowo, uderzenie, jubileusz”²⁷ są dwie kolorowe fotografie, a na większej z nich widoczni są głównie dwaj księża i zapis poniżej o niej: „Msza św. dla hokeistów z Kanady w Lipuszu (17.05.2014)”. Jeden z kapłanów jest w komży (albie) z kaszubskim haftem. Ma on na sobie również podobnie wyhaftowaną stułę²⁸. Ks. W. Szulist w 2009 r. miał na rękawie komży bardziej widoczny haft kaszubski na kolorowej fotografii zamieszczonej w książce jego autorstwa²⁹. Podobnie jest w przypadku ks. R. Skwiercza, choć tu trudniej to zauważyć. Na tym

¹⁹ Por. M. Jeliński, *Haft*, kolorowe wkładki z ilustracjami IV-VIII.

²⁰ Por. R. Berger, *Mały*, s. 13.

²¹ Film pt. „Kaszëbë”, reż. R. Ber <https://www.youtube.com/watch?v=1I1wx-tlRxc> (15.04.2025).

²² Por. A. J. Rekowski, *The saga of the Kashub people in Poland, Canada, USA, Kaszëbë b.r.w.*, s. XIII.

²³ Por. M. Jeliński, *Haft*, s. 41; E. Pryczkowski, *Leksykon*, s. 84.

²⁴ Por. Papież Polak do rodaków – 1987 Gdynia <https://www.youtube.com/watch?v=xgRinyLHND0> (15.04.2025).

²⁵ Por. fot. ABP. TADEUSZ GOCŁOWSKI ŚWIĘCI TABLICĘ s. 26 <http://www.bibliotekacyfrowa.eu/Content/7170/Image00001.pdf> (15.04.2025).

²⁶ Por. R. Berger, *Mały*, s. 12.

²⁷ W. Szulist, *Kaszuby a Gdańsk, Sianowo, uderzenie, jubileusz*, Lipusz 2019.

²⁸ Por. R. Berger, *Mały*, s. 148.

²⁹ W. Szulist, *Z przeszłości Matarni w XIX i XX wieku*, Lipusz 2015, s. 170.

samym zdjęciu można też zobaczyć założoną przez ks. W. Szulista stulę z haftem kaszubskim. Ks. H. Kroll miał na komży słabo widoczny haft kaszubski na kolorowej fotografii zamieszczonej w książce³⁰. W opisie tego zdjęcia jest zapis: „Ks. A. Kaźniak i ks. H. Kroll”. Warto dodać, że znany autorowi ks. Henryk Kroll, który został zamordowany w 2006 r. w innej parafii, był wikariuszem w Sianowie do 1983 roku³¹.

Nie wiadomo kto wyhaftował ornat³², który założył biskup widoczny na czarno-białej fotografii opisanej jako: „Ks. bp Marian Przykucki ok. 1980 r.”³³. Na tym zdjęciu w książce jest fragment tej szaty liturgicznej, a na niej m.in. owoc granatu i tulipan. Autora opracowania zainteresowała fotografia księdza dr. Hilarego Jastaka z Gdyni, a zwłaszcza jego ornat z kaszubskimi wzorami hafciarstwa szkoły żukowskiej – z haftem zapewne siostr Ptach z Żukowa. W opisie zdjęcia jest zapis: „Ksiądz Hilary Jastak pośród gdyńskich wiernych”. Trafiło ono na s. 10 „Pomeranii” Dodatku Specjalnego z Okazji XXV Zjazdu Kaszubów Kościerzyna, 6 lipca 2024 r. – załącznika do „Pomeranii” nr 7-8 z 2024 r. Fotografia ta jest też dostępna w Internecie na s. 13 – Pomerania: dodatek specjalny z okazji Dnia Jedności Kaszubów w Kolbudach, 17.03.2024 roku³⁴. Podobnie jest w przypadku zeskanowanych kolorowych slajdów Archiwum „Solidarności” z śp. ks. prałatem H. Jastakiem z Gdyni, m.in. w jego ornaście z kaszubskim wzorem haftu szkoły żukowskiej – „Slajdy ks. prałata Hilarego Jastaka”³⁵. Na nich widocznych jest siedem kolorów, a więc: niebieski (w trzech odcieniach), zielony, żółty, czerwony oraz czarny, a także wiele elementów haftu tej szkoły – m.in.: tulipan, liście, niezapominajki/niezabótczi, wąsy/wąsë, wisienki/wiszcenci, zmodyfikowane gwiazdy (haft), modrak/mòdròk, bratek/maceszka, goździk/granòtka i inne³⁶.

³⁰ H. Bulczak, *Parafia*, s. 54.

³¹ Por. E. Pryczkowski, *Świonowskò*, ss. 241-242.

³² Por. R. Berger, *Mały*, s. 150-151.

³³ E. Pryczkowski, *Królowa Kaszub*, Sianowo-Banino 2002, s. 85.

³⁴ Por. K. Wójcicki, *Rok ks. Hilarego Jastaka*, s. 13 <http://bibliotekacyfrowa.eu/dlibra/show-content/publication/81715/edition/74916/?ref=main> (15.04.2025).

³⁵ Por. Ł. Grochowski, *Slajdy ks. prałata Hilarego Jastaka* <https://archiwapomorskie.pl/zarchnzszzs/slajdy-ks-pralata-hilarego-jastaka/> (15.04.2025).

³⁶ Por. M. Jeliński: *Haft*, kolorowe wkładki z ilustracjami IV-VIII.

Tab. Opisane szaty liturgiczne w liczbach

Dalmatyki	Komże	Stuły	Ornaty
2 szt.	3 szt.	3 szt.	2 szt.

Omówienie

Warto zaznaczyć, że w 1999 r. św. Jan Paweł II powiedział w Sopocie: „Pragnę Was jeszcze zachęcić, zachęcić abyście nadal strzegli swojej tożsamości, pielęgnując więzi rodzinne, pogłębiając znajomość swojego języka i starając się przekazywać swą bogatą tradycję kaszubską młodemu pokoleniu”³⁷.

Historyk pisząc o biskupie Marianie Przykuckim (1924-2009) i nawiązując do św. Jana Pawła II zauważył, że do Watykanu trafiły dokumenty, „prezentujące dzieje i współczesność Kaszubów, zmagających się z przeciwnościami, także politycznymi w zabiegach o zachowanie i rozwój tożsamości, o obecność kaszubszczyzny w Kościele...” skierowane przez biskupów, przed przybyciem Ojca Św. do Gdyni oraz Gdańska³⁸. Ten Autor wymienił też bpa Tadeusza Gocłowskiego. Inny historyk zaznaczył, że arcybiskup M. Przykucki: „Był przyjacielem Kaszubów i ruchu kaszubskiego”³⁹.

Warto dodać, że ks. Hilary Jastak był uznawany za odważnego proboszcza (w jakim sensie?)⁴⁰. Potwierdza to też fakt, że miał on stosunkowo wcześniej ornat z elementami haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej, a nie tylko dalmatykę, o której napisano wyżej. Podobień-

³⁷ J. P a w e ł I I, *Papieskie pozdrowienie po Mszy św. w Sopocie* <http://th-www.if.uj.edu.pl/~gierula/Parafia/papa/d9.ht> (25.11.2024). Por. Papież Polak do rodaków – 1987 Gdynia <https://www.youtube.com/watch?v=xgRinyLHND0>.

³⁸ J. B o r z y s z k o w s k i, *Marian Przykucki (1924-2009) – ostatni biskup chełmiński i pierwszy arcybiskup metropolita szczecińsko-kamieński*, „Acta Cassubiana” 2010, t. XII, s. 464.

³⁹ K. K o z ł o w s k i, *Beati pacifici – arcybiskup Marian Przykucki (1924-2009): szkic do biografii*, „Acta Cassubiana” 12, 2010, s. 477.

⁴⁰ Por. W. S z u l i s t, *Lipuska oświata od II połowy XVI wieku do 2015 roku i brązowi bohaterowie*, Lipusz 2015, s. 78.

stwo między tymi szatami liturgicznymi jest bardzo duże, co sugeruje, że tym haftem zajmowały się zapewne siostry Zofia i Jadwiga Ptach.

Fakt zajmowania się szatami liturgicznymi przez Jadwigę i jej starszą siostrę Zofię Ptach potwierdzają aktualnie dwie starsze hafciarki (Helena i Jadwiga bez nazwisk?) z miasta Żukowa. Według Jadwigi Ptach takie elementy haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej jak np.: modrak/mòdròk, niezapominajka/niezabòtka, niektóre tulipany, bratki/maceszka czy goździk/granòtka pochodzą z szat liturgicznych skarbcza poklasztornego w Żukowie⁴¹. Warto dodać, że Jadwiga Ptach była więziona w obozie koncentracyjnym Ravensbrück⁴². Z. Ptach w 1953 r. stwierdziła: „Haft kaszubski zawsze był siedmiobarwny – u nas w Żukowie”⁴³. Warto dodać, że siostry Z. i J. Ptach przeniosły na płótno zabytkowy wzór z haftu kościelnego z 1672 roku⁴⁴. Tulipany bywają zaliczane do ornamentyki ludowej⁴⁵. Podobne do nich kwiaty widoczne na kolorowej fotografii opisanej jako: „ornat haftowany złotem z 1700 r. (Skarbiec w kościele poklasztornym w Żukowie)”⁴⁶ – zdają się temu przeczyć. Krótko opisano go w 2003 r.⁴⁷ i zapewne też w 2012 r. wśród dzieł norbertańskich skradzionych nocą z 25 na 26 sierpnia 1989 roku⁴⁸. Według zmarłego już Edmunda Lewańczyka jeden z zabytkowych ornatów nie został wtedy skradziony, gdyż wcześniej wypożyczył go ks. Józef Bigus. Za jednego z prekursorów promowania ornatów z haftem kaszubskim trzeba uznać ks. Franciszka Gruczę, a miało to miejsce w 1939 r. podczas jego prymicji. Ta szata liturgiczna jest ekspozytem w Muzeum Norbertanek Żukowskich w Żukowie. Zgodnie z opisem chodzi tu o „ornat, haftowany przez Franciszkę Majkowską – siostrę Aleksandra, według wzornictwa szkoły żukowskiej”⁴⁹. Ta hafciarka nie

⁴¹ Por. M. Jeliński, *Haft*, kolorowa wkładka IV, V, VI, VIII.

⁴² Por. A. Grzędzicki, *Żukowo*, s. 65; M. Jeliński, *Haft*, s. 16.

⁴³ Z. Ptach, *Głos hafciarek z Żukowa*, „Dziennik Bałtycki”, 1953 (1953-03-29/30), nr 76, dodatek „Rejsy” (Ilustrowany dodatek Dziennika Bałtyckiego), s. 8.

⁴⁴ Z. i J. Ptachówny (wg wzorów), M. Nowicka (udostępnienie), M. Rejzmer-Marczak (opracowanie wzorów do druku), I. Trojanowska (tekst), *Wzory haftu kaszubskiego; szkoła żukowska*, Gdańsk 1976, tekst i plansza 5.

⁴⁵ Por. B. Stelmachowska, *Strój kaszubski*, Wrocław 1959, s. 53.

⁴⁶ Por. A. Grzędzicki, *Żukowo*, kolorowa fotografia przy końcu książki (po s. 79).

⁴⁷ *Dzieje Żukowa*, red. B. Śliwiński, Żukowo 2003, s. 362.

⁴⁸ Por. E. Pryczkowski, *Leksykon Ziemi Żukowskiej*, Banino-Żukowo 2012, s. 51.

⁴⁹ E. Pryczkowski, *Kaszubski Kordecki. Życie i twórczość ks. Franciszka Gruczy*, Banino 2008, s. 25.

była jednak twórczynią szkoły żukowskiej haftu kaszubskiego, ale wejherowskiej⁵⁰. O różnicach między haftami sióstr Ptach i Majkowskiej świadczą choćby elementy, które trafiły na nagrobek Franciszki w Wejherowie widoczny na czarno-białej fotografii⁵¹. Inny jest zarys wzoru szkoły żukowskiej wykonany na ciemnym wazonie przy krzyżu nagrobka Jelińskich w Sierakowicach⁵². Łączy je niedługi tekst po kaszubsku wykuty w kamieniu, ale o innej treści.



⁵⁰ Por. B. R e z m e r, *Jak haftować po kaszubsku*, Gdańsk 1989, s. 9.

⁵¹ Por. *Historia Wejherowa*, red. J. B o r z y s z k o w s k i, Wejherowo 1998, s. 517.

⁵² Por. Nagrobek Jelińskich w Sierakowicach <https://cmentarnik.net/sierakowice/G/9/19> (15.04.2025).

Zdobione ręcznym haftem: komża i stuła są m.in. widoczne na kolorowej fotografii opisanej jako: „Anna Przytarska – hafciarka z Bralew-nicy”⁵³. Można je było oglądać na wystawie pokonkursowej haftów w Lini. Na stule są widoczne m.in. rozwinięte modraki (chabry)⁵⁴, to zapewne szkoła tucholska haftu kaszubskiego. Warto dodać, że w 2023 r. ręczne hafciarstwo kaszubskie odmian: wejherowskiej, tucholskiej, ponownie żukowskiej i kilka innych zostało wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przy czym zauważono, że zdobione są tym haftem m.in. paramenty kościelne⁵⁵.

Słusznie docenił dokonania sióstr Zofii i Jadwigi Ptach inny Autor⁵⁶. Poświęcono im nawet część filmu pt. „Na Kaszubach” z 1961 roku⁵⁷. Warto zauważyć, że w znanym autorowi brulionie sióstr Ptach był zapis, że np. ks. dr B. Sychta zamówił u nich haft (były w nim dane wielu osób zamawiających), nie wiadomo jednak czy ten zeszyt zachował się do dziś. Według tego znawcy – kòmeżka to po kaszubsku komża⁵⁸. Wydaje się, że hafciarstwo jest silnie zakorzenione w przeszłości kultury kaszubskiej i staje się jej istotnym zasobem tożsamościowym. W 2017 r. na konkursie w Lini było wiele haftów uczniów z Żukowa m.in. Parafialnej Szkoły Podstawowej⁵⁹ i nadal jest podobnie.

Aktualnie można wyjątkowo w kościele w jakimś konkretnym czy generalnie w kościołach tego regionu? zobaczyć ornat z elementami haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej. Bywa on używany kilka razy w roku. „Najczęściej na Mszach św., podczas których występuje nawiązanie do tradycji kaszubskiej...”⁶⁰. W takiej sytuacji

⁵³ Por. B. Engelbrecht, E. Ball-Szymroszczyk i in., *Haft kaszubski zawsze piękny: 25 lat konkursów haftu kaszubskiego w Gminnym Domu Kultury w Lini (1996-2020)*, Linia-Wejherowo 2021, s. 151.

⁵⁴ B. Reimer, *Jak haftować*, s. 59.

⁵⁵ Por. 82. *Hafciarstwo kaszubskie* <https://niematerialne.nid.pl/niematerialne-dziedzictwo-kulturowe/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/> (15.04.2025).

⁵⁶ Por. M. Miótk, *Sew Bōžégò słowa na niwie kaszëbsczich serc*, Gdańsk 2008, s. 96.

⁵⁷ Por. *Gniazdo Gryfa: Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultury*, red. C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2020, s. 143.

⁵⁸ Por. B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, t. II, s. 193.

⁵⁹ Por. M. Jeliński, *Wykład o hafcie kaszubskim*, 2017 https://www.zukowo.pl/index.php?id=10&idd=4349#sub_mid (30.11.2024); B. Engelbrecht, E. Ball-Szymroszczyk i in., *Haft kaszubski*, s. 121.

⁶⁰ Fragment maila księdza do autora z dnia 20.11.2024 r.

wspólnota wiernych na Kaszubach „powinna się w swoim kościele czuć swojsko”⁶¹.

Wyjątkowo można było zobaczyć dalmatykę z elementami haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej. Różni się ona nieco od opisanego wyżej ornatu ks. dr. Hilarego Jastaka z Gdyni np. brakiem modraka/modrôka.

Współcześnie bywają używane komże i stuły z elementami haftu kaszubskiego szkoły żukowskiej, ale zagadnienie to wymaga dalszych badań.

Wnioski

Wśród szat liturgicznych z ręcznym haftem kaszubskim szkoły żukowskiej najczęściej odnotowano stuły i komże. Stwierdzono również ornaty i dalmatyki z tym haftem. Istnieje potrzeba dalszych badań dotyczących tego zagadnienia w kościołach rzymskokatolickich współcześnie.

⁶¹ R. Berger, *Mały*, s. 70.

BIBLIOGRAFIA

- R. Berger, *Mały słownik liturgiczny*, Poznań 1990.
- J. Borzyszkowski, *Marian Przykucki (1924-2009) – ostatni biskup chełmiński i pierwszy arcybiskup metropolita szczecińsko-kamieński*, „Acta Cassubiana”, 2010, t. XII.
- J. Borzyszkowski, *Pro memoria Izabella Trojanowska (1929-1995)*, Gdańsk-Wejherowo 2015.
- H. Bulczak, *Parafia Sianowo*, Kartuzy 2016.
- Dzieje Żukowa*, red. B. Śliwiński, Żukowo 2003.
- B. Engelbrecht, E. Ball-Szymroszczyk i in., *Haft kaszubski zawsze piękny: 25 lat konkursów haftu kaszubskiego w Gminnym Domu Kultury w Lini (1996-2020)*, Linia-Wejherowo 2021.
- Gniazdo Gryfa: Słownik kaszubskich symboli, pamięci i tradycji kultury*, red. C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2020.
- A. Grzędzicki, *Żukowo*, Gdańsk 1989.
- Historia Wejherowa*, red. J. Borzyszkowski, Wejherowo 1998.
- M. Jeliński, *Haft kaszubski szkoły żukowskiej – przeszłość i współczesność: materiały monograficzne*, Gdynia 2006.
- M. Jeliński, *Wykład o hafcie kaszubskim*, 2017.
- M. Jeliński, *Hafciarstwo kaszubskie szkoły żukowskiej / Kaszëbsczé wësziwanié żukòwsczégò sztëlu z Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, „Kartuskie Zeszyty Muzealne” 2021, nr 6.
- Kaszubi: Monografia socjologiczna*, red. M. Latoszek, Rzeszów 1990.
- K. Kozłowski, *Beati pacifici - arcybiskup Marian Przykucki (1924-2009): szkic do biografii*, „Acta Cassubiana” 2010, t. XII.
- Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego: krajowy rejestr dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, red. K. Sadowska-Mazur, Warszawa 2020.
- F. Mamuszką, *Zespoły zabytkowe Żukowa i Kartuz*, „Jantarowe Szlaki”, R. VI, 1963, nr 9-10.
- M. Miotk, *Séw Bòżégò słowa na niwie kaszëbszczich serc*, Gdańsk 2008.
- E. Pryczkowski, *Kaszubski Kordecki. Życie i twórczość ks. Franciszka Gruczy*, Banino 2008.
- E. Pryczkowski, *Leksykon Ziemi Żukowskiej*, Banino-Żukowo 2012.
- E. Pryczkowski, *Swiõnowskò nasza Matinkò. Dzieje parafii i sanktuarium oraz cuda Królówej Kaszub*, Banino 2016.
- Z. Ptach, *Głos hafciarek z Żukowa*, „Dziennik Bałtycki”, 1953 (1953-03-29/30), nr 76, dodatek „Rejsy”.
- Z. i J. Ptachówny, M. Nowicka i in., *Wzory haftu kaszubskiego: szkoła żukowska*, Gdańsk 1976.

- A. J. Rekowski, *The saga of the Kashub people in Poland, Canada, USA*, Kaszëbë b.r.w.
- B. Rezmer, *Jak haftować po kaszubsku*, Gdańsk 1989.
- D. M. Shulist, *Discovering Kashubia Europe: the fatherland of my Kashubian ancestors/Òdkrëwającë Èùropejszczë Kaszëbë: tarczëzna mòjich kaszëbsczich prastarków*, Ottawa 2018.
- B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, t. II.
- W. Szulist, *Lipuska oświata od II połowy XVI wieku do 2015 roku i brązowi bohaterowie*, Lipusz 2015.
- W. Szulist, *Z przeszłości Matarni w XIX i XX wieku*, Lipusz 2015.
- W. Szulist, *Kaszuby a Gdańsk, Sianowo, uderzenie, jubileusz*, Lipusz 2019.
- K. Wójcicki, *Rok ks. Hilarego Jastaka*. „Pomerania: dodatek specjalny z okazji Dnia Jedności Kaszubów w Kolbudach”, 17.03.2024 r.
- Film pt. „Kaszëbë”, reż. R. Ber, 1970.
-

MARIAN JELIŃSKI – po studiach, uzyskał dyplom w Olsztynie. Po napisaniu dysertacji uzyskał stopień doktora w 1980. Był pracownikiem w zakładzie w Swarzędzu, na którego terenie był Skansen Pszczelarski. Ma uprawnienia przewodnika w tym obiekcie. Jego publikacje, których jest autorem lub współautorem, dotyczą m. in.: hafciarstwa kaszubskiego, historii pszczelarstwa i bartnictwa, starych uli oraz Skansenu Pszczelarskiego.